

There are no translations available.

Жуковський М.П.

Голова Нікопольської міської організації

Всеукраїнської спілки краєзнавців,

заступник директора Нікопольського

державного краєзнавчого музею

з наукової роботи

м. Нікополь, Україна

[Біографія](#)

Світлої пам'яті Бориса Мозолевського

13 вересня 1993 р. прийшла на нікопольську землю сумна звістка - передчасно на 58-му році життя пішов у вічність Борис Миколайович Мозолевський, видатний український археолог, публіцист, поет.

Непростим був його життєвий шлях. Дитинство пройшло у с Миколаївка на Миколаївщині. Війна жорстко опалила його долю, як і мільйони його співвітчизників.

П'ятнадцятирічним юнаком Борис Мозолевський вступає до Одеської спецшколи

Військово-Повітряних Сил, згодом навчається в училищі Військово-Морської авіації.

Внаслідок скорочення Збройних Сил СРСР він приїздить після демобілізації в 1956 р. у

Київ, де влаштовується кочегаром на заводі залізобетонних виробів. Одночасно вчиться

заочно на історико-філософському факультеті Київського державного університету

імені Тараса Шевченка, після закінчення якого працює редактором у видавництві

«Наукова думка».

Його знайомство і спільна праця з видатними вченими О.І. Тереножкіним та В.Л.

Іллінською у Нікопольській археологічній експедиції в 1964-1965 рр. були важливими

кроками у формуванні наукових поглядів Б. Мозолевського, як дослідника скіфської

давнини. Проте в цей же час у його житті відбулись і важкі події. Під час розкопок

Страшної Могили на Нікопольщині у 1964 р. Б. Мозолевського знайшла чорна звістка про

смерть його матусі. За участь у редагуванні книги О.М. Анапович «Збройні Сили України

у XVIII ст.», яка була визначена ідеологічними органами Компартії, як

буржуазно-націоналістична, він був звільнений з роботи у видавництві.

Борис Мозолевський в цих непростих умовах, коли йому настав четвертий десяток років - рідним словом та роздумами осмислив свій родовід у поемі в прозі, що під девізом «Євшан-зілля» була подана ним у видавництво ЦК ВЛКСМ «Молодь» на закритий конкурс. Прізвище Мозолевського викликало негативну реакцію у «редакційних та позаредакційних кабінетах», оскільки був у таємних списках на заборону друкуватися. Проте сталося мале диво. «Євшан-зілля» або «Дума про степ», як назвав її Борис Миколайович, на тому закритому конкурсі отримала другу премію але все рівно її не видали.

З 1968 р. Б. Мозолевський починає працювати позаштатним співробітником Інституту археології АН Української РСР, бере участь у польових дослідженнях групи курганів Гайманова Могила у Запорізькій області. Він згадував: «То був один із найпекельніших моїх сезонів. Обсяги робіт виявилися велетенськими, експедиція починала дослідження на голому місці без кадрів, робочих рук...» Проте фортуна посміхнулася тоді археологам. У велетенському 8-метровому кургані Гайманова Могила вдалося знайти незайману грабіжниками велику господарську нішу, де були амфори, бронзові казани, залізна жаровня та інші речі. А у вщент пограбованому склепі царя була знайдена схованка із чудовими золотими платівками від двох дерев'яних посудин, два ритони, обкладені сріблом і золотом та срібна із позолотою чаша із рельєфним зображенням скіфів.

З 1969 р. Борис Мозолевський очолює Орджонікідзевську археологічну експедицію, яка продовжила дослідження курганів у районі річок Солоної, Базавлук, Чортотлик, що є правими притоками Дніпра. Необхідність проведення тут польових досліджень диктувалася широкомасштабними кар'єрними засобами видобутку марганцю.

З цього часу і до свого останнього польового сезону у 1992 р. Б. Мозолевський був пов'язаний з нашим краєм, який двадцять п'ять століть тому був центром Степової Скіфії.

30 березня 1971 р. на 8-метровому кургані Товста Могила він у своєму щоденнику написав: «Переді мною стояла гора, яка 23 століття німо берегла свої таємниці, гора, під якою лежали могутні володарі старовини, від самого погляду котрих тремтіли тисячі. Біля підніжжя ревла сталава армада механізмів і від одного помаху моєї руки залежало - воскресити цю таємницю для світу чи навіки залишити її в землі, обережно підняти над світом чи грубо зламати.

Так почався той важкий і нерівний поєдинок з вічністю. Два тижні підряд я прокидався о 5.30 і по 16 годин щоденно, без відпочинку і вихідних до болю в очах вдивлявся в землю, намагаючись прочитати кожну її грудку, чистив і заміряв, знову все кидав і бігав від скрепера до скрепера, хапався за лопату, креслив і описував. Незабаром до мене приєднався лаборант Сашко Загребельний, щойно демобілізований із армії. Ми поверталися близько півночі до готелю, задубілі від холоду і глухі від реву машин і, навіть не вмиваючись, мертві падали в ліжку, щоб завтра знову продовжити той шалений герць...».

Багатоденна робота дала свої плідні наслідки: курган розкрив свої таємниці. Першим було знайдено комплект бронзових оздоб воза та поховальної упряжки, а у боковій

гробниці - не пограбоване поховання царівни-скіф'янки - знайшли вбрання, розшите безліччю великих та малих золотих платівок. Шию її прикрашала важка лита золота гривна, на скронях були великі підвіски, зап'ястя охоплював широкий браслет. Поруч з жінкою було поховано дитину, теж із золотими оздобами. Царівну та її дитину супроводжували на той світ четверо забитих слуг. Також було знайдено два кінських поховання з багатими прикрасами вуздечок та кістяками трьох конюхів. А 21 червня о 14.30 у пограбованому центральному похованні під час розчистки долівки Борис Мозолевський знайшов велику нагрудну прикрасу - золоту царську пектораль.

Це була зоряна мить не тільки одного вченого а й всієї української археології. Ця золота пектораль та інші археологічні знахідки Б. Мозолевського зберігаються у Музеї історичних коштовностей України у м. Києві (Києво-Печерська лавра, вул. Січневого повстання, 21).

Пектораль є видатним витвором скіфсько-античного ювелірного мистецтва: вона відтворює уявлення скіфів про три сфери світобудови, втілених у три пояси - надра землі, астрально-космічна сфера і земний світ.

Чистим сонцесяйним золотом пектораль прославилася на весь світ України та стала символом її давньої історії. Для Мозолевського вона стала основою фундаментальної монографії та дисертації на здобуття наукового звання кандидата історичних наук. Його ім'я стало відомим у світовій археології. Золоті скарби Товстої Могили подорожували по континентах... зате автор видатних знахідок за негласним наказом «компетентних органів» був «невиїзним». Ось така «логіка» тоталітарного режиму.

У польових дослідженнях Орджонікідзевської експедиції Б. Мозолевського брали участь нікопольці, у тому числі й співробітники краєзнавчого музею. Це незабутні спогади про величні кургани, як Довга Могила та Чортотомлик, про несподівані знахідки. Та найбільше пам'ятним залишається спілкування з Борисом Миколайовичем, який учив нас азам та основам археологічних досліджень. Багаторічний досвід польових досліджень дозволив Б. Мозолевському визначити характерні ознаки для візуального розпізнання скіфських курганів без розкопок. Це дозволило йому під час розвідок у 1984-1985 рр. та 1989 р. на території Миколаївської, Кіровоградської, Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської, Кримської областей оглянути понад 60 курганів, висотою від 8 м та вище, виявити серед них 23 царських скіфських кургани. При цьому було встановлено, що крім давно відомого зосередження курганів скіфської аристократії навколо Кам'янсько-Нікопольської переправи, існує ще два великих компактних могильники такого ж типу, один з них на р. Висунь у Миколаївській області, другий - в передгірському Криму на північ від міста Білогірська. Наукове узагальнення матеріалів розвідок та розкопок царських скіфських курганів було важливим кроком у розробці проблем етногеографії і суспільно-політичного ладу Скіфії. Значна частина матеріалів польових досліджень про більш ніж 150 курганів на Нікопольщині і теоретичних розробок Б. Мозолевського опубліковано у наукових виданнях «Скифские древности», «Товста Могила», «Скифия и Кавказ», «Древности степной Скифии», «Скифы Северного Причерноморья», «Мелитопольский курган», численних публікаціях а також знайшли чільне місце в офіційному трьохтомному виданні «Археология Украинской ССР».

Особливе місце в дослідженнях Б. Мозолевського посідають розкопки кургану Соболева Могила влітку 1991 р. У ньому було знайдено на глибині 10 м багате поховання скіфського жерця, дівчинки і хлопчика. Похований можновладець мав масивну золоту гривну, браслети, футляр для лука і стріл, нагайку, меч, набір ритуального посуду - ріг, келих, кубок. За головою небіжчика лежали чотири списи та п'ять сагайдаків зі стрілами. У боковій камері серед господарських речей з-поміж срібного намиста лежало набірне кістяне веретено. Це знаряддя, що виробляє нитку, було символом жрецтва, покликання якого здійснювати зв'язок між людьми, світами й часом.

Так відбулось відкриття поховання, яке раніше не зустрічалось. Глибоке осмислення цих знахідок в умовах розпаду СРСР та перших місяців незалежності України привело Бориса Миколайовича Мозолевського до несподіваних висновків про сутність суспільно-політичних процесів на українській землі - неминуча загибель деспотії, незважаючи на численні її злочини та жертви. Він прагнув все це відобразити не тільки в періодичних виданнях, а й у своїй докторській дисертації.

Але в цей час до вченого підступно підкрадалась смертельна хвороба. У серпневі дні 1993 р. я зателефонував у Київ Борису Миколайовичу, сподіваючись почути його голос, морально підтримати у час важкої хвороби. Відповіла його дружина Віра Данилівна, яка скрізь сльози сказала мені: «Не може Борис підійти до телефону, він прощається із світом...». Невдовзі по радіо сповістили про смерть Мозолевського Б.М. Ця звістка приголомшила у Нікополі та Орджонікідзе всіх, хто знав, працював, дружив з ним. Згодом мені передали останній вірш Бориса Миколайовича, якого він написав, відчуваючи, що незабаром відійде у вічність:

Вітер провулком ридає
Листя торішне жене...
Хлопці, я вас покидаю,
Ви вже не лайте мене.

Та, що нас косить - безлика,
Винен у всьому час.
Вирій мене покликав.
Міг би покликати вас

Мовчки огляну з портрета
Шлях, що судилось пройти.
Тільки не плачте, не треба,
Я ж вам лишаю світи.

Втім, а чи хтось заплаче?
Наче й весь вік горів.
Був і незлим неначе,
А тільки кого зігрів?

Серед усіх століть
Одна лиш затужить рибонька:

Ой чий то кінь стоїть,

Що сива гривонька? а **Джерело:** Козацька родина. - 2003. - жовтень. - С. 1. а **Пер**
еведення в електронний вигляд:

Волкова К.Ф.

**На нашому сайті Ви можете дізнатися більше про Мозолевського Бориса
Миколайовича :**

- [Мозолевський Борис Миколайович \(1936-1993 рр.\)](#)
- [4 лютого - День народження Бориса Мозолевського](#)

На нашому сайті Ви можете дізнатися більше про скіфів:

- [Давня історія](#)

а а [У разі використання матеріалів цього сайту активне посилання на сайт
обов'язкове](#)